

Svendborg
Kommune

Notat

Om vandplanindsatsen ved Gundestrup Mølle

Juni 2016

Natur og Klima, Svendborg Kommune

Notat - Om vandplanindsats ved Gundestrup Mølle

Udarbejdet: Juni 2016 af Svendborg Kommune, Natur og Klima.

Forsidefoto: Mølledam og Gundestrup Mølle.

Indhold:

Baggrund og vandplanmål for Hundstrup Å	03
Gundestrup Mølle	03
Manglende målopfyldelse ved Gundestrup Mølle	04
Krav om fri passage	05
Kulturmiljø	06
En afgørelse fra Natur og Miljøklagenævnet	08
Forundersøgelse med tre løsningsforslag	09
Erstatninger til lodsejere	10
Rådgivers anbefaling	10
Lodsejernes holdning til projektet	10
Lodsejernes indsigelse og rådgivers svar	10
Frivillighed og deltagelse	11
Interessenter	12
Omkostningseffektivitet - Ændrede økonomiske vilkår for vandløbsindsatser	13
Kommunale økonomiske konsekvenser	14
Den videre proces	14

Bilag 1-5:	16
------------	----

- Brev fra Miljøministeren til de danske kommuner vedr. kulturmiljø og vandløbsrestaurering.
- Forundersøgelse og indledende detailprojektering FAUNAPASSAGE GUNDESTRUP MØLLE HUNDSTRUP Å Rambøll 2014-06-24
- Lodsejerindsigelse: Indsigelse mod planen om etablering af faunapassage i Hundstrup å ved Gundestrup Mølle i Svendborg kommune
- Rådgiversvar på indsigelse: SPØRGSMÅL OG SVAR FORUNDERSØGELSE HUNDSTRUP Å
- Lodsejeres kommentarer til Rambølls notat af januar 2015 udarbejdet på baggrund af vores tidligere indsendte indsigelse mod projektet.

Baggrund og vandplanmål for Hundstrup Å

Formålet med dette notat er at redegøre for, hvorfor Gundestrup Mølle er udpeget i vandplan 2010-2015 for Det Sydfynske Øhav, herunder de juridiske forhold omkring frivillighed og økonomi. Desuden fremlægges en teknisk forundersøgelse med 3 løsningsforslag til projektgennemførelse.

Staten har med vedtagelse af vandplanerne 2009-2015 besluttet, at Hundstrup Å på de fleste strækninger skal have en tilstand, som opfylder miljømålet ”god økologisk tilstand”. De resterende strækninger skal opfylde miljømålet ”høj økologisk tilstand”. EU's vandrammedirektiv definerer god økologisk tilstand for overfladevande som ”en svag afvigelse fra en tilstand, der er upåvirket af menneskelig aktivitet” og ”høj økologisk tilstand” som ”ingen eller kun ringe afvigelse fra uforstyrret tilstand”.

Miljømålene skal blandt andet sikres ved, at Svendborg Kommune gennemfører indsatser i vandløbet og oplandet. Det fremgår eksempelvis af vandplanens indsatsprogram, at der skal skabes passage (kontinuitet) for fisk og smådyr ved en spærring ved Gundestrup Mølle.

I Svendborg Kommune skal der ifølge vandplanerne gennemføres i alt 41 indsatser i en række forskellige vandløb for at opnå vandplanens miljømål. Indsatserne omfatter genåbning af rørlagte vandløb, fjernelse af spærringer og restaurering af en sø. Maj 2016 er alle indsatser forundersøgt eller under forundersøgelse, 4 indsatser er under realisering eller gennemført. For 14 indsatser vedkommende er kommunen blevet fritaget for at gennemføre indsatsen efter en såkaldt note 5-anmodning (mere herom senere).

Indsatsen ved Gundestrup Mølle er i juni 2014 forundersøgt med 3 konkrete forslag til etablering af en faunapassage på lokaliteten. På baggrund af denne forundersøgelse skal der træffes beslutning om det videre forløb.

Spørgsmålet om projektets gennemførelse er kompleks. Gundestrup Mølle ligger placeret nederst i Hundstrup Å vandløbssystem. Ved at sikre passage ved møllen åbnes op for fri vandring for fisk og smådyr til omtrent 40 kilometer vandløbsstrækninger, der er beliggende opstrøms møllen. Af de 40 kilometer er omtrent 30 kilometer omfattet af vandplanen. Det er derfor biologisk set vigtigt at åbne op ved møllen. Modsat ønsker de involverede lodsejere ikke at deltage i projektet. Endelig knytter der sig også væsentlige kulturhistoriske værdier til Gundestrup Mølle, som der skal tages hensyn i forbindelse med en projektgennemførelse.

Gundestrup Mølle

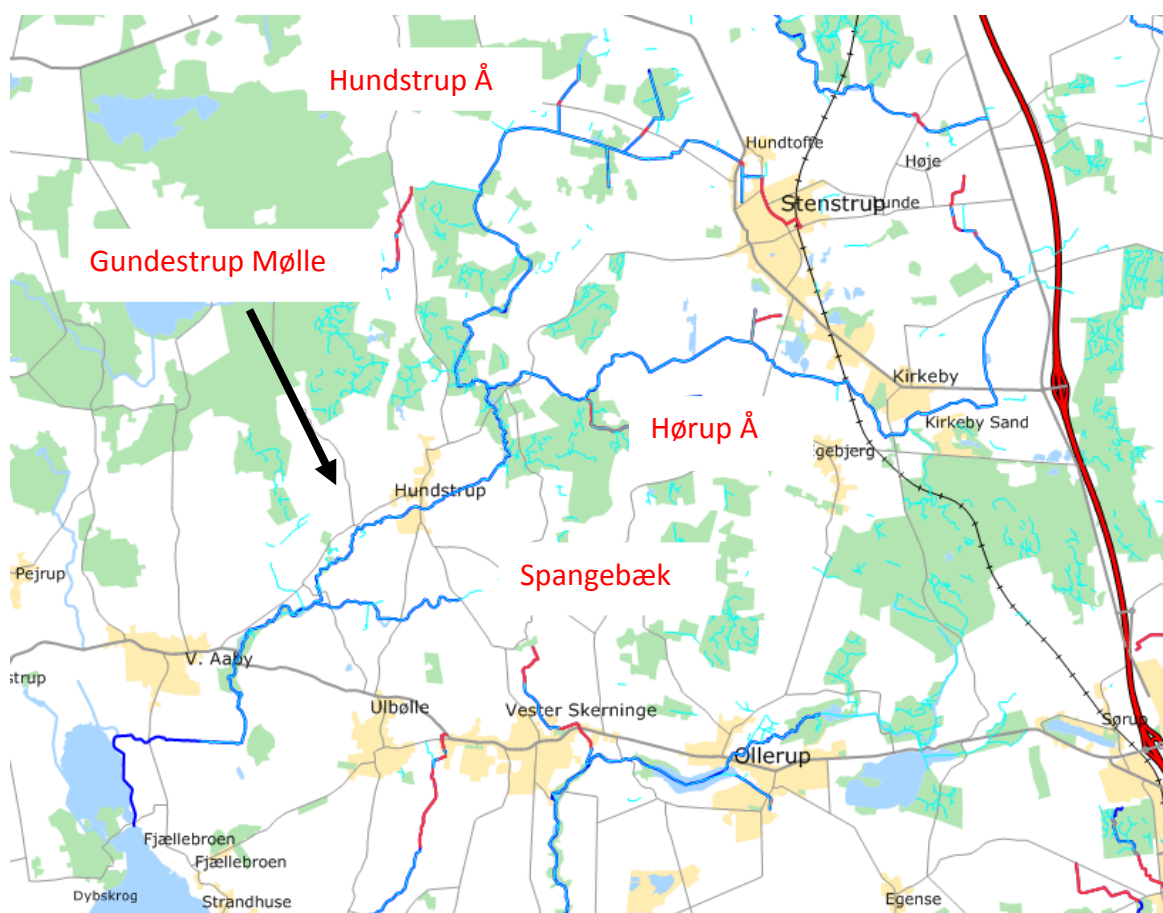
Gundestrup Mølle ligger 15 kilometer vest for Svendborg på den nedre del af Hundstrup Å omtrent 6 kilometer fra udløbet i Det Sydfynske Øhav. En del vandløbstrækninger af Hundstrup Å-systemet ligger opstrøms Gundestrup Mølle. Hundstrup Å er omtrent 20 kilometer lang fra vandløbets opstrøms ende ved Hundtofte til udløbet i havet. Tilløbet Hørup Å, der også ligger opstrøms Gundestrup Mølle, er cirka 11 kilometer lang fra dets begyndelse øst for Kirkeby til Hundstrup Å. Beliggenheden af Hundstrup Å og tilløb fremgår af kortet på næste side.

Der har været ubrudt vandmølle drift ved Gundestrup helt tilbage fra 1500-tallet og frem til i dag. Siden 1941 har man udnyttet vandkraften til produktion af elektricitet ved turbinedrift. I dag benyttes strømmen til opvarmning af stuehuset. For at kunne drive møllens turbine er vandløbet stemmet op ved hjælp af en dæmning og et stemmeværk.

Manglende målopfyldelse ved Gundestrup Mølle

Det fremgår af vandplanerne, at tilstand og målopfyldelse i vandløb i den første planperiode skal vurderes ud fra sammensætningen af vandløbets smådyr. Tilstanden beskrives ved det såkaldte DVFI-system, der er en forkortelse af Dansk Vandløbs Fauna Indeks. Endvidere er det en forudsætning for målopfyldelse, at smådyr og fisk kan vandre frit både opstrøms og nedstrøms i vandløbet. I vandplanerne udtrykkes kravet ved det såkaldte hydromorfologiske kvalitetselement ”kontinuitet”.

Den statslige [Vandplan 2009-2015 for Det Sydfynske Øhav](#) angiver, at mølleopstemningen forhindrer vandplanens målopfyldelse i forhold til kontinuitet - dvs. der mangler sammenhæng i vandløbets forløb. Opstemningen skaber en spærring, som forhindrer passagen for en række fiskearter og smådyr, der som led i deres livsforløb har behov for at kunne vandre op- eller nedstrøms i vandløbet.

Gundestrup Mølle ligger ved Hundstrup Å omtrent 6 kilometer fra dets udløb i Det Sydfynske Øhav.

DTU Aqua har udarbejdet et notat, hvor de har sat fokus på problemstillingerne i forbindelse med spærringer i vandløb. Notatet ”Faunapassageløsninger - en opfølgning på Faunapassageløsningens arbejde” kan ses ved at klikke på linket [her](#).

DTU Aqua beskriver i notatet forhold i forbindelse med vandkraftværker, hvor selve vandindtagelsen ovenfor opstemningen til turbinen udgør et problem. Et væsentligt problem ved

vandindtag fra vandløb kan være, at fisk og smådyr følger vandstrømmene på deres vandringer og derfor ofte lokkes af det vand, der ledes bort fra vandløbet. Det skaber behov for en effektiv afgitring for eksempel ved en turbine, så fisk og smådyr holdes tilbage. På trods af overholdelse af afgitringsreglerne vil der alligevel ofte være betydelige tab af nedvandrende fisk.

Endvidere beskriver notatet, at en opstuvet vandløbsstrækning ovenfor en opstemning, som det er tilfældet ved Gundestrup Mølle, i mange tilfælde kan være en lige så stor en spærring som selve opstemningen, idet nedtrækkende dyr som bl.a. smolt (havørredens afkom, der vandrer til havet) kan blive fanget i det stillestående vand opstrøms opstemningen med forøget risiko for at blive spist af rovfisk eller fugle.

Den negative påvirkning fra opstemningen ved Gundestrup Mølle er især problematisk, fordi den ligger langt nede i Hundstrup Ås hovedløb. Møllen spærrer for passage i selve hovedløbet, men forhindrer også fri adgang til de mange mindre tilløb, som ligger opstrøms.

Krav om fri passage

Hundstrup Ås vandkvalitet nedstrøms og opstrøms Gundestrup Mølle angives i vandplanen til henholdsvis ”høj økologisk tilstand” og ”god økologisk tilstand”, og opfylder dermed vandplanens krav.

Opstemningen ved Gundestrup Mølle begrænser fiske- og dyrelivets frie bevægelse i vandløbet (foto: Rambøll).

Trods denne tilstand er der ikke målopfyldelse i Hundstrup Å ved Gundestrup Mølle på grund af den manglende kontinuitet. Samme forhold gør sig i øvrigt gældende i forbindelse med en række andre spærringer i kommunen, for eksempel ved opstemningen af Syltemade Å ved Vester Mølle, ved Elleskov Mølle også i vandplanen side 19 fremgår det således: ”Opnåelse af mindst god

økologisk tilstand forudsætter også, at der er sammenhæng (kontinuitet) i vandløbenes forløb, så faunaen frit kan vandre og sprede sig”.

Ved Gundestrup Mølle i Hundstrup Å og ved Vejstrup Mølle i Vejstrup Å er der målopfyldelse (i forhold til smådyr) på vandløbsstrækningerne opstrøms og nedstrøms, men samlet set er der ikke målopfyldelse i vandløbet på grund af manglende kontinuitet.

Vandplanens krav om kontinuitet i forbindelse ved opstemninger og styrt m.v. betyder, at vandløbsbunden som udgangspunkt skal være ubrudt og uden niveauspring samt med et fald så tæt på det naturlige i vandløbet som muligt.

Kulturmiljø

Ifølge vandløbslovens bestemmelser vedr. vandløbsrestaurering, som blandt andet omfatter fjernelse af fysiske spærringer i vandløb, kan vandløbsrestaurering ifølge § 37, stk. 3 ikke gennemføres, hvis der derved tilsidesættes væsentlige kulturhistoriske interesser.

Tidligere miljøminister Kirsten Brosbøl skrev den 11. juni 2014 til samtlige borgmestre og kommunalbestyrelsesmedlemmer. I brevet henlede hun kommunernes opmærksomhed på vandløbslovens § 37, stk. 3, hvor det fremgår at restaureringsprojekter i vandløb ikke kan gennemføres hvis væsentlige kulturhistoriske interesser tilsidesættes. Brevet er vedlagt som bilag 1.

Gundestrup Mølle er ikke fredet. Den er heller ikke udpeget som kulturmiljø i kommuneplanen eller som en bevaringsværdig bygning. Fredning er normalt det redskab, der benyttes til at sikre bygninger med væsentlige kulturhistoriske og arkitektoniske værdier og derigennem bevare det bedste i landets bygningskultur. Udpegningen ”bevaringsværdige bygninger” benyttes i forbindelse med lokalplanlægningen, når der skal tages særlig hensyn til en ejendom, uden at de dog har egentlig fredningsstatus.

Der i dag cirka 9.000 fredede bygninger i Danmark, og cirka 100 af disse ligger i Svendborg Kommune. I Svendborg Kommune er Rødkilde Vandmølle ved Ulbølle, Ventepose Vandmølle beliggende på Tåsinge og Vejstrup Vandmølle fredet.

Svendborg Museum har besigtiget stedet og vurderet mølleanlæggets bevaringsværdi således:

”Gundestrup Mølle rummer væsentlige kulturhistoriske interesser og er en typisk repræsentant for de større fynske vandmøller. Den vidner ikke alene om møllernes betydning i det ældre landbrugssamfund, men turbinehuset fra 1941 fortæller også om vilkårene under Besættelsen.

Der er tale om et enestående helstøbt kulturmiljø med lang kontinuitet i udnyttelsen af vandkraften. Bygningerne til gårdens landbrug er stærkt ombyggede, men mølleanlægget med turbinehus, stuehus og kornlade er velbevarede.

Enhver større ændring af mølledam, opstemning, sluser og åforløb vil true de kulturhistoriske værdier på stedet”.

Svendborg Museums rapport og samlede kulturhistoriske vurdering af Gundestrup Mølle fremgår af forundersøgelsesrapportens bilag 24. Forundersøgelsesrapporten er vedlagt som bilag 2 til dette notat.

Staten har generelt i vandplanen taget højde for, hvorledes kommunerne skal forholde sig i de tilfælde, hvor kulturhistoriske værdifulde anlæg forhindrer kontinuitet i vandløb.

Der har været drevet vandmølle ved Gundestrup siden 1500-tallet, blandt andet derfor rummer Gundestrup Mølle væsentlige kulturhistoriske interesser.

Ifølge vandplanen skal der etableres et såkaldt omløbsstryg også kaldet en faunapassage, hvis en spærring rummer væsentlige kulturhistoriske værdier. Et omløbsstryg er en slags bypass-løsning, der typisk etableres ved at grave et nyt vandløbsforløb udenom en spærring, således at

opstemningen kan bibeholdes, samtidig med, at vandløbet uhindret kan strømme forbi. Jf. vandplanen sikre traditionelle fisketrapper heller ikke kontinuitet i vandløbene.

Stryg opfylder vandplanens krav til kontinuitet i vandløbet, såfremt:

- Stryget er udført naturlignende med et fald, der så vidt muligt svarer til det naturlige for stryg i vandløbet.
- Opstemningen ikke medfører en stuvezone med væsentlige morfologiske ændringer (strøm, dybde, substratforhold) på længere strækninger af vandløbet.
- Særlige krav til vandføringen er opfyldt (kravene er beskrevet vandplanens bilag 7).

På de steder, hvor det ikke er muligt at fjerne spærringerne, har man i stedet sikret dyrelivet mulighed for vandring ved at etablere omløbsstryg eller faunapassager. Det har man for eksempel gjort i Nyborg Kommune ved Kongshøj Mølle og i Assens Kommune ved Hårby Mølle og Elværk.

En afgørelse fra Natur og Miljøklagenævnet

Det er Svendborg Kommune, der som vandløbsmyndighed er ansvarlig for at lave en afvejning imellem hensynet til kulturhistorie og miljømæssige værdier ved beslutning om passageløsning. Natur- og Miljøklagenævnet har kun afgjort få sager om etablering af faunapassage i vandløb. I 2012 behandlede de dog en af de mere principielle sager om etablering af en faunapassage forbi en vandmølle og et turbineanlæg i Middelfart Kommune.

I sagen skulle nævnet tage stilling til et faunapassageprojekt, hvor vandløbet skulle forlægges uden om en opstemning. I sin tid har møllen været anlagt til brug for driften af en kornmølle, og som efterfølgende er anvendt til elproduktion. Den eksisterende vandløbsstrækning, der via en mølledam førte vandet til møllen, ville ved projektets realisering blive fyldt op med overskudsjord fra udgravningen af det ændrede forløb af vandløbet. Klagenævnets sag kan hentes ved at klikke [her](#).

Projektet i Middelfart Kommune har således mange ligheder med projektet ved Gundestrup Mølle.

Klager anfører blandt andet, at Middelfart Kommune med sit projekt ikke tager tilstrækkelig hensyn til områdets helhed. Det drejer sig særligt de kulturhistoriske interesser, der blandt andet omfatter mølledam og turbinehuse. Projektet vil blandt andet medføre, at det ikke er muligt at tilføre vand til mølledammen direkte fra vandløbet, som det sker i dag. Projektet vil dog sikre, at der fortsat kan opstemmes vand til flodemålet i mølledammen. Der vil efter projektets gennemførelse ikke kunne produceres el, men turbinen vil kunne drives i demonstrations øjemed.

Hertil udtaler Natur- og Miljøklagenævnet, at vandløbsmyndigheden har frihed til at vælge den optimale løsning ud fra de forhold og begrænsninger, som er på det sted, hvor der skal etableres faunapassage. Således kan myndigheden vælge at meddele påbud om at nedlægge en opstemning som en del af et faunapassageprojekt, eller vælge en løsning, hvor opstemningen (bygværket) bevares. Opstemnings- og vandindvindingsretten skal reelt eksproprieres ved at forlægge vandløbet.

Klager fandt heller ikke, at etablering af faunapassage er nødvendig for opfyldelse af recipientkvalitetsmålsætningen for det pågældende vandløb. Der henvises i den forbindelse til, at bassintrappen er den bedst fungerende i landet, og at der ikke er signifikant forskel på antallet af fisk på hver side af bassintrappen.

Hertil bemærker Natur- og Miljøklagenævnet, at det fremgår af indsatsprogrammet for vandplanen for området, at der i 1. planperiode skal sikres kontinuitet ved den pågældende spærring. Indsatsprogrammet er bindende for Middelfart Kommune ved dens udøvelse af beføjelser i medfør af lovgivningen. Nævnet finder på den baggrund at kunne lægge til grund, at fjernelsen af spærringen er nødvendig for opfyldelse af recipientkvalitetsmålsætningen for vandløbet.

Nævnet fandt, at den i sagen valgte faunapassageløsning, hvor al vandtilførsel til mølledammen ville blive stoppet ved at opfylde den eksisterende vandløbsstrækning og forlægge vandløbet uden om opstemningen reelt udgjorde en ekspropriation af både klagers opstemningsret og vandindvindingsret. Da kommunen ikke havde fulgt de særlige procedureregler, der gælder i ekspropriationssager, led afgørelsen imidlertid af en så væsentlig mangel, at den skulle ophæves og sagen blev hjemvist til fornyet behandling i kommunen.

Forundersøgelse med tre løsningsforslag

Administrationen har bedt det rådgivende ingeniørfirma Rambøll A/S om at undersøge mulighederne for at skabe kontinuitet og dermed passage forbi Gundestrup Mølle med henblik på at opnå målopfyldelse.

Rapporten fra undersøgelsen er vedlagt som bilag 2. Her beskriver Rambøll tre projektforslag, som alle opfylder de statslige kriterier for kontinuitet. I overskriftsform ser løsningerne således ud:

Projektforslag scenarie 1:

Det oprindelige forløb af Hundstrup Å genskabes ved at erstatte den nuværende mølledam med en ådal, hvori vandløbet får det naturlige fald. Projektforslaget vil også resultere i, at elproduktionen vil ophøre, men de eksisterende bygninger vil blive stående.

Anlægsudgift: 4.510.000 kroner.

Projektforslag scenarie 2:

Mølledammen bevares for at tilgodese de kulturhistoriske interesser. Mølledammen og et nyt omløbsstryg adskilles med en stålspuns. Den skal sikre, at vandstanden i mølledammen opretholdes, samtidig med at den begrænser risikoen for at fisk fejlvandrer ind i mølledammen. Der etableres et nyt forløb af Hundstrup Å øst for det eksisterende. Det nye vandløb føres igennem den eksisterende fri-sluse. For at opretholde vandspejlet i mølledammen skal den overvejende del af vandføringen i Hundstrup Å ledes til mølledammen og mølleløbet. Den eksisterende el-produktion reduceres dog.

Anlægsudgift: 3.440.000 kroner.

Projektforslag scenarie 3:

Dette scenarie er i en vis udstrækning identisk med scenarie 2, idet mølledammen opretholdes i næsten hele sin udstrækning med etablering af en stålspuns til opretholdelse af vandspejlet i mølledammen. Der etableres et nyt østligt forløb af Hundstrup Å, men til forskel fra scenarie 2 føres hele vandføringen i Hundstrup Å, og mølledammen fødes af vand fra det diffuse tilløb fra Tilløb fra Eskebjerg. El-

produktionen vil ikke være mulig, men det vurderes dog at vandtilførslen vil være tilstrækkelig til demonstrations- og museumsdrift.

Anlægsudgift: 4.425.000 kroner.

Det vurderes, at alle tre scenarier indebærer nedlæggelse af den eksisterende frisluse.

Erstatninger til lodsejere

Efter vandløbslovens § 37, stk. 4, har enhver, der lider tab som følge af vandløbsrestaurering ret til erstatning. Erstatningens størrelse afhænger af det tab, som den enkelt lodsejer lider i forbindelse med det pågældende projekt. Erstatninger til lodsejere ved vandplanprojekter som i tilfældet ved Gundestrup Mølle finansieres af statslige midler efter kommunens ansøgning. Der gives for eksempel erstatning til dokumenteret tab af afgrøder, afståelse af arealer eller ophør af el-produktion ved vandkraftværker. Ved de tre foreslåede scenarier vil el-produktion for eksempel blive reduceret eller ophøre helt.

Erstatningen kan fastsættes ved aftale mellem kommune og lodsejer eller ved afgørelse fra taksationskommissionen. Administrationen har endnu ikke endelig vurderet størrelsen af tabet for de involverede lodsejere i projektet ved Gundestrup Mølle. Normalt udmåles erstatningen på baggrund af det konkrete tab. I forbindelse med turbinedrift beregnes tabet på baggrund af produktionen, driftsudgifterne og en afskrivning af anlægget.

Rådgivers anbefaling

Rambøll anbefaler i forundersøgelserapporten, at Svendborg Kommune arbejder videre med scenarie 1, som kan sikre frie faunapassageforhold i Hundstrup Å. Alternativt anbefaler de scenarie 3, som også vil forbedre passageforholdene væsentligt. Til gengæld kan Rambøll ikke anbefale scenarie 2, da dette løsningsforslag kun i begrænset omfang vil forbedre passagemulighederne, og fordi den vil være særligt problematisk ved lave vandføringer.

Lodsejernes holdning til projektet

I forbindelse med udarbejdelsen af forundersøgelsen har de tre lodsejere, som påvirkes af projektet, været involveret. Blandt andet har ejeren af møllen og kommunens medarbejdere i flere omgange besøgt området, der har været afholdt møder, og sagen har været drøftet telefonisk i flere omgange. Desuden har alle lodsejere haft den færdige forundersøgelserapport til kommentering.

Lodsejernes indsigelse og rådgivers svar

Efterfølgende har de sendt kommunen flere indsigelser mod projektet. Her oplyser de blandt andet, at de hverken ønsker at deltage i projektet, eller at der ændres på forholdene omkring møllen. De peger desuden på en række fejl i forundersøgelserapporten. Rådgiver har efterfølgende kommenteret indsigelsen. I overskriftsform indeholder lodsejernes indsigelse en række punkter, som er listet op nedenfor efterfulgt af rådgivers bemærkninger. Lodsejernes fulde indsigelse og rådgivers efterfølgende svar er vedlagt i henholdsvis bilag 3 og bilag 4.

- Lodsejerne: Lodsejerne finder ikke, at nogle af de 3 skitserede forslag til passageløsning tilgodeser de kulturhistoriske værdier.
Rådgiver: Har ikke forholdt sig til indsigelsen
- Lodsejerne: Vandløbet lever allerede nu til fulde op til målsætningen i vandplanerne.

Rådgiver: Vandløbet lever ikke op til vandplanens krav om kontinuitet på grund af opstemningen ved vandmøllen, og derfor er miljømålet god økologisk tilstand ikke opnået.

- Lodsejere: Rådgiver har glemte at indsætte museets anbefaling/konklusion i rapporten.
Rådgiver: Museets fulde udtalelse er vedlagt forundersøgelsesrapporten som bilag 24.
- Lodsejere: Rådgiver angiver forkert opstemningshøjde.
Rådgiver: I forbindelse med udregning af turbinens effekt (og vandkrav) er der valgt en faldhøjde på 2,5 meter ud fra et forsigtighedsprincip – men er enig med lodsejerne i, at man også kunne have valgt en højere faldhøjde. Rådgiver gør dog opmærksom på, at deres konklusion i forhold til anbefaling af løsningsmodel ikke ville have været anderledes, om der var valgt en faldhøjde på 2,5 meter eller 4,0 meter.
- Lodsejere: Vandrammedirektivet indeholder ikke krav om fri passage.
Rådgiver: Det biologiske element kontinuitet (passage i vandløb) indgår i vandrammedirektivet.
- Lodsejere: Forundersøgelsesrapporten mangler oplysninger om drikkevandsboringer.
Rådgiver: De nævnte drikkevandsboringer påvirkes ikke af projektet.
- Lodsejere: Rapporten mangler konsekvensvurderinger i forhold til mølledamens evne til at tilbageholde kvælstof og fosfor, samt mølledamens positive effekt i forhold til tilbageholdelse af miljøfremmedestoffer.
Rådgiver: Der er ikke udtaget prøver af fosfor og kvælstof fra mølledamens sediment, da disse stoffer ikke har en toksisk effekt i forbindelse med udspreddning på landbrugsjord. Der er i øvrigt igen positive effekter ved tilbageholdelse af miljøfremmedestoffer i forbindelse med opstemninger.
- Lodsejere: Der er masser af fisk i vandløbet opstrøms Gundestrup Mølle.
Rådgiver: En lang række undersøgelser viser, at fisk har svært ved at passere stemmeværker.
- Lodsejere: Projektet mangler en bro til arbejdskørsel til skov.
Rådgiver: Ved gennemførelse af projektforslag 2 eller 3 er der adgang via eksisterende bro.
- Lodsejere: Turbinens fulde effekt i 3 timer ved scenarie 3 er beregnet forkert.
Rådgiver: Det erkendes, at formuleringen ”fulde effektivitet ved 3 timer” ikke er korrekt. Der skulle have stået: ”..der kunne foretages demonstrationsdrift i 105 minutter.”
- Lodsejere: Det er ikke korrekt, når det i forundersøgelsen angives at engen øst for mølledammen er relativ fugtig.
Rådgiver: Det vandløbsnære terræn ligger mellem 10 og 30 centimeter over vandspejlet i mølledammen og fugtighedsforholdene er angivet af hensyn til evt. entreprenørs færdsel med maskiner.

Lodsejerne har senest den 5. april 2016 afleveret en række kommentarer til administrationen vedr. Rambølls notat af januar 2015. Kommentarerne er vedlagt som bilag 5.

Frivillighed og deltagelse

Svendborg Kommune modtog den 22. februar 2016 et brev fra Miljø- og Fødevarerministeriet, hvor det oplyses, at kommunerne er forpligtigede til at gennemføre vandplanernes vandløbsindsatser. Styrelsen skriver videre, at: ”undtagelsesvis ønsker lodsejere ikke at medvirke til projekterne. Indsatsprogrammet er dog bindende for kommunerne, idet det er vurderet nødvendige for at sikre opnåelse af vandrammedirektivets miljømål om god tilstand. De er en del af Danmarks EU-retlige forpligtelse.

Kommunerne er derfor forpligtede til at gennemføre alle fastlagte indsatser, uanset om der kan opnås frivillig medvirken fra lodsejere. Vandløbslovens § 37 indeholder den fornødne hjemmel hertil. Forpligtigelsen gælder alle indsatser medmindre Naturstyrelsen efter ansøgning har vurderet, at indsatsen ikke har den nødvendige forbedrende effekt eller at omkostningerne ikke står i rimeligt forhold til effekten.”

Naturstyrelsen oplyser dog, at kommunen kan fritages for at gennemføre en indsats, hvis det opfylder mindst en af følgende tre betingelser:

- Hvis omkostningseffektiviteten er for lav
- Hvis man ikke kan gennemføre en indsats, som forbedrer vandløbet
- Hvis en indsats ikke er nødvendig

Det er Naturstyrelsen, som efter en konkret vurdering kan afgøre, om kommunen skal fritages for at gennemføre en indsats. I praksis sker det ved, at kommunen anmoder Naturstyrelsen om fritagelse via en såkaldt [Note 5-anmodning](#). Herefter vurderer styrelsen anmodningen og meddeler tilsagn eller afslag på anmodningen. Læs mere om note 5 i forbindelse med vandplanens indsatsprogram side 37 i vandplanen.

Naturstyrelsen formulerer sig således: ”Efter miljømålsloven er myndighederne, herunder kommunerne, bundet af vandplanen for første vandplanperiode 2009-2015 og skal derfor gennemføre de indsatser, der er fastlagt i indsatsprogrammet. I forbindelse med den konkrete planlægning af indsatserne kan kommunerne dog i enkelte tilfælde vurdere, at en indsats ikke vil få den forventede forbedrende effekt for et vandløb, eller at den ikke er omkostningseffektiv. Naturstyrelsen kan efter en konkret vurdering beslutte, at kommunerne ikke er forpligtet til at gennemføre disse indsatser.

Naturstyrelsen har oplyst, at vedtagelse af at gennemføre et vandløbsrestaureringsprojekt efter vandløbslovens § 37 er en såkaldt ekspropriationslignende foranstaltning, som kan gennemføres mod de berørte lodsejeres vilje. Det er derfor ikke nødvendigt, at kommunen gennemfører en egentlig ekspropriationsforretning efter loven § 71. Ifølge Natur og Miljøklagenævnets afgørelse i forbindelse med vandplanprojektet ved Hyldested Mølle i Middelfart Kommune kan det dog komme på tale at ekspropriere retten til at opstemme vandløbet og til at indvinde vand til turbinedrift, hvis kommunen ikke kan indgå en frivillig aftale med de berørte lodsejere.

Interessenter

Projektet har endnu ikke været i offentlig høring. Alligevel har to eksterne organisationer vist interesse for projektet ved Gundestrup Mølle. Det drejer sig om Dansk Møllerforening og Danmarks Sportsfiskerforening.

Dansk Møllerforening repræsenteret ved kulturhistoriker Ellen Varring har sammen med lodsejerne holdt møde med administrationen, hvor hensynet til kulturmiljø har været emnet. Foreningen ønsker at bevare Gundestrup Mølle uændret.

Næstformand Lars Henriksen i Vandpleje Fyn under Danmarks Sportsfiskerforbund har gentagende gange telefonisk kontaktet administrationen med henblik på at få en status på indsatsen ved Gundestrup Mølle. Forbundet har modtaget forundersøgelserapporten. Forbundet ønsker, at der gennemføres et vandplanprojekt ved Gundestrup Mølle, som sikre passage for fisk og smådyr.

Begge interessenter har ønsket løbende at blive orienteret om projektets udvikling.

Omkostningseffektivitet - Ændrede økonomiske vilkår for vandløbsindsatser

Staten og EU finansierer alle omkostninger ved projekterne herunder forundersøgelse af vandplanens indsatser på vandløbsområdet, samt etablering af kontinuitet forbi mølleopstemninger som ved Gundestrup Mølle. På finansloven er der afsat en årlig pulje til vandløbsrestaurering, herunder åbning af rørlagte strækninger og fjernelse af spærringer. Dette beløb skal dække omkostninger til anlæg/projektering og erstatninger til lodsejerne.

I forhold til vurdering af de rette indsatser har Miljøministeriet udstedt en såkaldt [Kriteriebekendtgørelse](#). Her fastsættes regler for, hvordan Naturstyrelsen skal vurdere, prioritere og indstille ansøgninger om tilskud til kommunale projekter vedrørende vandløbsrestaurering. Et af de forhold, som kriteriebekendtgørelsen omhandler, er omkostningseffektivitet.

En indsats vurderes ikke at være omkostningseffektiv, hvis de samlede omkostninger overstiger 5 gange referenceværdien. Referenceværdien er fastsat ved et beløb per kilometer vandløb, som ligger opstrøms indsatsen. Beløbets størrelse er afhængig af, om der udarbejdes detailprojekt, og om det er en forundersøgelse eller realisering.

Referenceværdien for projekter, hvor detailprojektering indgår i forundersøgelsen, er på 17.000 kroner for hver kilometer vandløb, som der åbnes op til opstrøms. Naturstyrelsen har den 8. april 2015 besluttet, at projekter ikke er omkostningseffektive, hvis omkostningerne overstiger 5 gange referenceværdien. Med 29,9 kilometer vandløb liggende opstrøms Gundestrup Mølle kan der maksimalt gives tilsagn til et projekt til 2,5 million ($17.000 \text{ kr./km} \times 5 \times 29,924 \text{ km} = 2.543.540 \text{ kr.}$).

Rambølls tre projektforslag (der beløber sig til mellem 3,4 og 4,5 millioner) overskrider således referenceværdien, hvorfor ingen af de tre forslag er omkostningseffektive. Overskridelsen ligger på mellem 1-2 million. Det er således Naturstyrelsen, som skal afgøre om projektet opfylder kravene i kriteriebekendtgørelsen og dermed kan få tilskud til en realisering.

Naturstyrelsen har dog mulighed for at bevilge midler til realisering, selv om projektet overskrider referenceværdien. En forudsætning er, at indsatsen er vigtig for vandløbet, og at projektets anlægsudgift ikke overstiger 3 millioner kroner. Har en kommune fået afslag på midler til at

realisere en vandplanprojekt skal kommunen i forbindelse med en note 5-anmodning beskrive, hvorfor kommunen vurderer, at der ikke er mulighed for en alternativ gennemførelse af indsats, der er omkostningseffektiv, og som medfører en forbedrende effekt i vandløbet.

Ved en note 5-anmodning skal kommunen redegøre for, om projektet kan gennemføres billigere, så den bliver omkostningseffektiv og samtidig opfylder de indholdsmæssige krav, der fremgår af gældende bekendtgørelse om tilskud til kommunale projekter vedrørende vandløbsrestaurering.

Administrationen har endnu ikke engageret en rådgiver til at undersøge, om der findes en billigere løsning, der kan skabe passage forbi Gundestrup Mølle end de tre forslag, der beskrives i forundersøgelsen og som samtidig sikrer målopfyldelse. Det er dog administrationens opfattelse, at der kan være alternative og billigere måder at gennemføre projektet på. Det kan eksempelvis ske ved at erstatte den beskrevne bro med en mindre og ved at etablere et jorddige med en membran i stedet for den dyre jernspuns. Det vil dog kræve en nærmere analyse af projektet af rådgiver.

Siden Rambøll i juni 2014 udarbejdede forundersøgelsesrapporten, har Naturstyrelsen ændret grundlaget og kriterierne for beregning af omkostningseffektivitet. Staten genudsender vandplanen i oktober 2014. I den forbindelse er 7,34 kilometer af de øverst liggende strækninger af Hundstrup Å taget ud af vandplanen. Det betyder, at en passageløsning nu kun lukker op til 29,924 kilometer vandløb opstrøms Gundestrup Mølle mod tidligere 37,264 kilometer. Man må formode, at Rambøll har taget udgangspunkt i den første økonomiske ramme, da de udarbejdede de tre projektforslag.

Kommunale økonomiske konsekvenser

For Svendborg Kommune vil etablering af kontinuitet forbi Gundestrup Mølle ikke få økonomiske konsekvenser. Forundersøgelsen, der har kostet 280.000 kroner, er betalt af staten. Skal projektet gennemføres, er det staten, som skal finansiere realisering og erstatninger til lodsejerne.

Den videre proces

Administrationen lægger dog op til, at det politisk besluttet, hvilken vej forløbet for projektet skal gå.

Administrationen ser følgende tre spor for den videre proces:

- Spor 1: Forundersøgelsens scenarie 3-forslag søges realiseret.
- Spor 2: Projektet gennemføres ikke af hensyn til de kulturhistoriske interesser.
- Spor 3: Staten anmodes om, at kommunen bliver fritaget for at gennemføre projektet på grund af manglende omkostningseffektivitet.

Spor 1: Forundersøgelsens scenarie 3-forslag søges realiseret

- Projektet tilpasses, så det opfylder Naturstyrelsens krav om omkostningseffektivitet.
- Administrationen sender et forslag til et vandløbsrestaureringsprojekt i offentlig høring i 8 uger med henblik på at få indsigelser, bemærkninger og ændringsforslag fra de høringsberettede til projektet.

- Bredejere og andre interesserede underrettes skriftligt om fremlæggelsen. Forslaget sendes også til udtalelse hos berørte myndigheder og til de klageberettigede organisationer.
- Evt. opfølgende dialog med lodsejere om indgåelse af projektaftale og input fra organisationer - samt evt. tilretning af projekt.
- Administrationen søger at indgå aftale om erstatning med lodsejerne.
- Administrationen udarbejder forslag til afgørelse efter reglerne i Bekendtgørelse om vandløbsregulering og -restaurering m.v.
- Dispensation søges i forhold til § 3 i naturbeskyttelsesloven.
- Forslaget behandles i Miljø-, Klima- og Trafikudvalget.
- Der meddeles tilladelse i overensstemmelse med udkast til afgørelse.
- 4 uges klagefrist.
- Dialog med lodsejere om erstatning.
- Evt. indledes proces med henblik på ekspropriation af ejernes ret til indvinding af vand fra Hundstrup Å og ret til opstemning af vandet i Hundstrup Å.
- Detailprojektering af forundersøgelsens scenarie 3-forslag og anlægsopgave sendes i udbud.
- Staten søges om midler til realisering og erstatning.
- Anlægsarbejde.

Spor 2: De kulturhistoriske interesser vægtes over miljøinteresserne

- Kommunalpolitisk stillingtagen
- Svendborg Kommune meddeler Naturstyrelsen, at det ikke er muligt at gennemføre et vandplanprojekt ved Gundestrup Mølle uden at tilsidesætte væsentlige kulturhistoriske interesser.
- Naturstyrelsen beslutter enten, at
 - 1) Projektet tages ud af vandplanen.
 - 2) Svendborg Kommune skal genoptage projektets gennemførelse.
- Svendborg Kommune gør ikke mere (hvis 1) eller fortsætter ad Spor 1 eller Spor 3 hvis 2).

Spor 3: Staten anmodes om fritagelse for projektgennemførelse jf. en note 5 anmodning

- Administrationen anmoder Staten om at fritage Svendborg Kommune for at gennemføre indsatsen ved Gundestrup Mølle på grund af for lav omkostningseffektivitet.
- Staten kan enten:
 - 1) Fritage Svendborg Kommune for at gennemføre indsatsen.
 - 2) Bede Svendborg Kommune om at redegøre for om indsatsen kan gennemføres billigere og dermed til en lavere omkostningseffektivitet.
- Svendborg Kommune gør ikke mere eller fortsætter ad Spor 1 eller Spor 2.
- Politisk beslutning om det videre forløb

Bilag

Bilag 1: Brev fra Miljøministeren til de danske kommuner vedr. kulturmiljø og vandløbsrestaurering.

Bilag 2: Forundersøgelse og indledende detailprojektering FAUNAPASSAGE GUNDESTRUP MØLLE HUNDSTRUP Å Rambøll

Bilag 3: Lodsejerindsigelse: Indsigelse mod planen om etablering af faunapassage i Hundstrup å ved Gundestrup Mølle i Svendborg kommune

Bilag 4: Rådgiversvar på indsigelse: SPØRGSMÅL OG SVAR FORUNDERSØGELSE HUNDSTRUP Å

Bilag 5: Lodsejeres kommentarer til Rambølls notat af januar 2015 udarbejdet på baggrund af vores tidligere indsendte indsigelse mod projektet.